

hledání pravdy, komunalismus, univerzalizmus, nezaujatost, organizovaný skepticismus, upřímnost, odbornost, akademizace (s. 130). Akademická praxe je tedy definována jako akademická forma života, tedy: „jako soubor rodově podobných praktik, jež se vyznačují dodržováním specifického souboru formativních aspirací“ (s. 133). Tato definice akademické praxe je základem pro ono profesionalizované pojetí akademické svobody, které autor charakterizuje následovně: „akademická svoboda je zde pojímána jako prostředek, který nemá sloužit ke změně funkce akademie a profesionální náplně akademické činnosti, ale který má právě naopak sloužit k zachování a ochraně prvků, jež jsou pro akademii jako akademii určující a bez nichž si ji ve své nynější podobě nelze představit“ (s. 134). Benda se uchyluje, jak sám podotýká, k výrazně konzervativnímu pojetí akademické svobody, nikoliv však ve smyslu konzervatismu v linii s Williamsovou, která se navrácí k osvícenským ideálům, ale ve smyslu praktického konzervatismu ve snaze o apolitizaci akademického prostředí, čímž se vyhýbá problémům pojetí liberálního.

Závěrem třetí kapitoly ukazuje autor funkčnost své koncepce, a to nejprve na příkladech, jež byly uvedeny v kapitole druhé. V případě argumentace Butlerové podporující bojkot izraelských univerzit na podporu univerzit palestinských upozorňuje na to, že se jedná o akt patřící do politické, nikoliv akademické sféry, a proto je z hlediska jeho pojetí akademické svobody neoprávněný. V případě Williamsové a veřejného popírání holocaustu tvrdí, že takovým činem by akademik vystupoval v rozporu s konsenzem dané vědecké a akademické komunity, čímž by narušoval integritu. Akademik může takto činit pouze mimo svoji akademickou pozici, tedy jako občan, je-li to umožněno lokálním právním rámcem. Dále uvádí analýzu častěčně českého případu týkajícího se akademické svobody, konkrétně pozvání kli-

nického psychologa Jordana Petersona na Univerzitu Palackého v Olomouci, kde opět podotýká, že je důležité rozlišovat mezi tím, zda by Peterson řečnil v hranicích své odbornosti, tedy klinické psychologie, či by se jednalo o projev týkající se jeho konzervativních politických názorů. V prvním případě by byl chráněn akademickou svobodou, v druhém případě pouze svobodou slova.

Největší přínos publikace spatřuji v důkladném rozlišování mezi intelektuální svobodou, svobodou slova a akademickou svobodou, které bývají velmi často jak v odborném, tak v celospolečenském diskurzu používány synonymně. Bendova konzervativní definice akademické svobody jako svobody profesionalizované je elegantním a funkčním řešením problémů, na které naráží radikálnější přístupy k tomuto konceptu. Kniha je proto vhodná jak pro odbornou, tak pro širokou veřejnost, jelikož přehledně představuje problematiku akademické svobody.

*Michaela Fikejzová
Fakulta humanitních studií,
Univerzita Karlova*

Cennydd Bowles: *Etika budoucnosti*

Praha, Academia 2021, 247 s.

Cennydd Bowles svou druhou knihu zasvětil etice nových technologií. Anglický designér a konzultant technologických společností v ní zasazuje aktuální otázky informačních technologií, digitálních korporací, ale také kybernetiky do rámců moderních etických teorií. Bowlesův text je otevřenou výzvou k morální sebereflexi zejména zástupcům technologického průmyslu. Zdůrazňuje, že technologie nejsou neutrální a že jsou přímo spjaté s lidskými postoji a předsudky. Nabádá také, aby technologové ve svém každodenním rozhodování zohledňovali zájmy mnohem širší části společnosti, než jsou firemní akcionáři.

Kniha přitom k těmto obecným cílům nabízí paletu praktických vodítek a nástrojů, mezi nimiž čtenář dostává možnost volit si ve formě podobné příručky.

Úvodem je dobré zmínit, že význam eticky sensitivního přístupu k rozvoji digitálních technologií přesahuje technologickou branži. Odráží širší posuny v současných sociálních vědách, zejména v odvětvích jako tzv. digitální humanitní studia nebo studiích vědy a techniky. Bowles jako zástupce technologického průmyslu v knize vystupuje spíše jako poučený laik, který nabízí kolegům z oblasti základní vhled do etické problematiky. To má dva předvídatelné důsledky. Na jedné straně se autor i v rámci relativně stručné publikace (247 stran) dotýká pestré škály témat. Jmenovat je možné velká data, jejich předpojatost a hrozbu sledování, technologie přesvědčování, proměnu práce nebo úskalí kybernetiky. Zmíněné otázky Bowles navíc zasazuje do ústředních kontextů, jako je třeba tíživý imperativ zisku v současném globálním socioekonomickém nastavení nebo klimatická krize. Na druhou stranu však v knize nezbývá prostor rozvinout některá složitá dilemata v jejich šíři. Výsledný text má tak jako celek spíše omezený přehledový charakter.

To, že Bowles svůj výklad míří zejména na kolegy z technologické branže, designéry, inženýry, manažery a další pracovníky, je zásadní i pro samotnou strukturu knihy. Autor se totiž snaží otevřít za pomoci devíti kapitol imaginární diskusi s aktéry z oboru. Čtenáři tak nabízí jak otázky, tak možné odpovědi. Zároveň je však sám sobě oponentem, když shrnuje i časté námitky. Jednotlivé kapitoly pak postupně zakreslují neuralgické body současného technologického vývoje z pohledu etiky. Důležitým kontextem je podle londýnského designera krize důvěry, v níž se technologické odvětví v současnosti nachází (s. 92). Obor, který zasahuje do každodenního života lidí, potřebuje z podstaty své činnosti požívat důvěru uživatelů. Důležitost víry

v dobré úmysly technologií přitom jen narůstá s rozvojem technologií, jako jsou chytré domácnosti, zdravotní aplikace nebo automatizovaná zařízení typu samoříditelných vozidel. Chování korporací v oblasti se však podle Bowlese v posledních dekáдах vyznačovalo spíše lehkovážností nebo přímo vyhýbáním se zodpovědnosti, morálním relativismem (s. 30).

V úvodním oddílu knihy Bowles otevírá svůj výklad nástinem fundamentální debaty o vztahu mezi technologiemi a společností. Autor v ní zaujímá v současných reflexivních sociálních vědách převažující pohled, pro který užívá po vzoru Petera-Paula Verbeeke pojem „zprostředkování“. V tomto pojetí nejde technologie oddělit od lidí, obojí se vzájemně ovlivňuje. Je proto možné mluvit o spoluutváření světa, kdy se etika technologií v zásadě stává etikou každodenního života. Právě z tohoto východiska Bowles dále odvíjí svůj přístup k designu technologií, který má jít ruku v ruce s širší změnou kultury průmyslu. Po vzoru Verbeeke mu jde o to, aby etika pokrok spíše doprovázela, než aby stála proti němu (s. 234).

Bowlesův ústřední argument je, že každá technologie s sebou nese určité negativní jevy, jež vznikají ve stejné době jako technický pokrok. Vzhledem k mnohorozměrnosti technologií se však neočekávané problémy budou objevovat vždy. Autor si pro ilustraci půjčuje metaforu Paula Virila o zapomínání technologií, že při vymýšlení lodi vytvářejí také vrak. Spolu s fascinujícími vynálezy, které v základech proměňují mezilidskou interakci, práci nebo dopravu, tak technologický průmysl přinesl také řadu problémů. Je možné rozlišit jejich dva základní typy (s. 22–24). Nezamýšlené důsledky vystavují očekávané uživatele technologií neznámým účinkům. Příkladem mohou být závislosti uživatelů na sociálních sítích. Stejně tak ale může jít třeba o předpojaté algoritmy, které neměří všem uživatelům stejně. Policejní aplikace na odhadování přestupků tak třeba častěji ozna-

čuje jako „problematické“ osoby s tmavou barvou pleti. Negativní externality naopak známým způsobem ovlivňují ty mimo systém, jiné než očekávané uživatele. Zmínit je možné třeba externality platform typu Airbnb, které omezují nabídku dostupného bydlení ve velkých metropolích.

Cílem technologického průmyslu proto podle Bowlese musí být schopnost lépe předjímat možný budoucí vývoj (s. 38). Pomoci k tomu má třeba morální představitost, tedy schopnost vymyslet a mravně zhodnotit řadu budoucích scénářů. Zcela zásadní je však pro autora také možnost zohledňovat mnohem širší skupinu zúčastněných stran, jedinců, jichž se mohou nějakým způsobem dotknout negativní dopady. Bowles uvádí k jednotlivým bodům různá cvičení, skrze něž si týmy v technologických firmách mohou dané zásady osvědčit. Jako zcela zásadní je však podle něj samotné složení týmů, které se na technologickém vývoji podílejí (s. 49). Bowles tvrdí, že technologickému průmyslu schází mnohem pestřejší zastoupení menšin, etnik, ale také expertíz, které dá prostor i lidem ze sociálních věd. Právě rozmanitost podle autora firmám umožní si vypracovat tzv. etickou infrastrukturu, tedy vnitřní hodnoty a principy, které orientují fungování a rozhodování firem.

Etika je pro Bowlese univerzální optikou, jak nahlížet otázku digitálních technologií. S ohledem na příružkovitý charakter publikace se však autor nehlásí k některé konkrétní perspektivě, kterou by obhájoval, popřípadě podrobil kritice konkurenční přístupy. Autor spíše postupně napříč publikací načrtává různá etická východiska. Konkrétně rozebírá tři základní moderní školy: deontologii, utilitarismus a etiku ctností. Ty mu pak slouží jako určité brýle morálky, jimiž nahlíží různá dilemata. A které především může k nahlédnutí nabídnout svým kolegům. Jednotlivé přístupy se proto pokouší převést do praxe a jazyka, který by mohl oslovit dnešní technologické pracovníky.

Zásadově založeným zástupcům tak třeba ve třetí kapitole nabízí ve spojitosti s ekonomikou pozornosti otázku, zda jednáme s lidmi jako s účelem, nebo jako s prostředky. Jinými slovy deontologie podle autora připomíná, že je potřeba se ptát, zda není při konkrétním kroku v sázce nějaká morální povinnost. Těm, kteří se zaměřují spíše na výsledek, zase podle Bowlese dobře poslouží utilitární přístup. Ten se ptá na to, jak konkrétní krok zvýší štěstí společnosti jako celku. Snaží se tedy vyvažovat zájmy různých aktérů, kdy v příkladu blokování reklam na internetu může na jedné straně těžit uživatel, kterého neobtěžuje inzerce, ale na úbytě by dlouhodobě mohly být jak inzertní, tak také inzertující společnosti. Na celkový morální charakter se pak zaměřuje etika ctnosti. Pro tu Bowles nabízí test „titulní stranou“ (s. 150), kdy je praktické se ptát, zda bychom byli rádi, kdyby se naše konkrétní rozhodnutí objevilo na „titulce“ ztitřejších novin.

Pokud se dá krystalizovat něco z autora přístupu „švédského stolu“, kde si každý při troše dobré vůle může najít to své, jeví se mi jako nejvhodnější zmínit koncept společenské odpovědnosti firem (z anglického Corporate Social Responsibility, dále jen CSR). I když Bowles zmiňuje jeho principy v textu jen v náznamech (např. s. 215), v praxi se jeho návrhy shodují se základními ideami CSR. Tu je možné krátce popsat jako dobrovolnou globální byznysovou iniciativu, která proklamuje uplatňování etiky v organizační kultuře firem. Ona shoda s Bowlesovým pohledem je přitom na základních postupech, jak ven z etické krize průmyslu. Jde zejména o zdůrazňování důležitosti průmyslové kultury (s. 231), zohledňování více zúčastněných stran, sociálních a ekologických aspektů při podnikatelském rozhodování. Bowles v neposlední řadě také argumentuje směrem ke svým kolegům (s. 96) logikou „je potřeba, aby se technologický průmysl sebereguloval dřív, než to za něj udělá někdo

jiný (politici) a huře“, což je typické pro debaty kolem CSR.

Připodobňování Bowlesova přístupu k CSR se jeví zcela na místě u technologa, mezi jehož klienty se řadí přední korporáty jako Twitter, Google nebo Cisco. Nutno podotknout, že v praxi jsou tyto podnikatelské principy často hodnoceny negativně. Kritičtí výzkumníci dlouhodobě upozorňují, že CSR především chrání byznysové zájmy. Podle některých jde o pouhou marketingovou kamufláž, zlepšování pověsti firem skrze líbivé fráze a činy (P. Fleming, *The End of Corporate Social Responsibility: Crisis and Critique*. Sage 2012). To ostatně nepřímo připouští i sám Bowles v případě společnosti Apple (s. 113) a její netransparentní ochrany osobních údajů navzdory prezentování se jako „strážce soukromí“ uživatelů. Zmíněná kritika vůči CSR se dá z mého pohledu vztáhnout i k Bowlesovu přístupu v této knize. Návrhy vodítek a postupů pro technologické prostředí jsou z povahy knihy univerzální. Absence jasné pozice autora a otupování ostrých kritik kolegů technologů v jinak vyhocených etických dilematech omezuje výpovědní hodnotu knihy. A hrozí tím, co je vytýkáno CSR: pouhou adaptací pár líbivých hesel do firemních sebeprezentačních materiálů.

Přesto je nutné zdůraznit, že *Etika budovnosti* není jednoznačný text. Bowles jde alespoň v náznacích dál, než kam sahají zmíněné principy CSR. Především ve chvíli, kdy zdůrazňuje, že individuální morální snahy, třeba v případě konkrétních pracovníků, nutně selhávají tváří v tvář současným globálním problémům (s. 213). Bowles se vědomě dotýká bolavého místa současného světa big-technu, nutnosti dostat jej pod demokratickou kontrolu. V zásadě jde o to, že prosazování etiky na společenské úrovni vyžaduje politiku. Globální korporace se jí však přirozeně brání ve

snaze ochránit své zisky. Už jen proto, že kulturní a politická prostředí se výrazně liší v různých regionech. Hrozilo by tak, že korporace, která zaujme určitou pozici, by sice byla oceňována v jednom prostředí, jinde by se však dočkala kritiky a odlivu zákazníků. Jak uvádí Bowles, sama politická snaha je do jisté míry aktem kolektivní morálky. Současná situace protkaná řadou krizí od válek, technologického sledování až po klima nutí i privátní aktéry zaujímat určitá etická stanoviska. Platí to zejména proto, že jak autor podotýká, dosavadní model, kdy se privátní korporace tváří neutrálně a apoliticky, není udržitelný. Samotná rozhodnutí se problémy nezabývat jsou totiž zaujetím pozice. Jde o hlas pro zachování statu quo.

Jestli podle mého názoru Bowlesova kniha v něčem vyniká, tak hlavně schopností nasvěcovat různé aspekty, v nichž je současný stav technologické branže přinejmenším problematický. Autorův přístupný styl psaní, častá práce s příklady a nabízení různých reflexivních cvičení pro firemní týmy činí problematiku etiky nových technologií přehlednější. Platí to přitom nejen pro cílovou skupinu čtenářů z odvětví. Knížka může sloužit i sociálním vědcům se zájmem o vztahy mezi digitálními technologiemi a společností. Přináší totiž zajímavý vhled do praxe a jejích každodenních nečitelných dilemat. Zároveň však čtenáři pomáhá pochopit, proč je v některých ohledech chybování v technologickém rozvoji nevyhnutelné. Z pověstného technologického „black boxu“ tak dělá pochopitelnější, a hlavně postupnou snahou měnitelný ekosystém. Nelze však očekávat, že by Bowles nabízel jednoznačná vodítka, jak na to. Na to je situace příliš komplikovaná a autorův výklad vzhledem k povaze textu nevyhraněný.

Tibor Vocásek
Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova